

Dossier. Desenvolupament històric de l'hemoteràpia a Catalunya

DESENVOLUPAMENT DELS SERVEIS HOSPITALARIS DE TRANSFUSIONS. EL CAS DE L'HOSPITAL CLÍNIC DE BARCELONA. EL DR. RICARD CASTILLO, PRIMER CATEDRÀTIC D'HEMOTERÀPIA

LOZANO MOLERO, Miquel

Cap de Secció d'Hemoteràpia. Servei d'Hemoteràpia i Hemostàsia. Hospital Clínic Universitari. Universitat de Barcelona

INTRODUCCIÓ

Per a mi és un honor i un plaer escriure sobre el desenvolupament dels serveis hospitalaris de transfusió i en particular sobre el servei d'Hemoteràpia de l'Hospital Clínic de Barcelona. Especialment perquè em dona l'oportunitat de poder recordar i homenatjar una figura a qui considero un dels meus mestres, el Professor Ricardo Castillo Cofiño.

PERFIL PROFESSIONAL DEL PROFESSOR CASTILLO

Ricardo Castillo Cofiño va néixer a Montblanc, província de Tarragona el 1926. Però aviat va venir a Barcelona. Va acabar el batxiller a l'Institut Maragall l'any 1943 i va començar els estudis de Medicina a la Universitat de Barcelona a on es va llicenciar el 1950. Dos anys després, va guanyar la plaça de metge intern a la Càtedra de Farmacologia que dirigia el Professor Francisco García-Valdecasas Santamaría de la Facultat de Medicina. Allà, ràpidament, va començar a encarregar-se de l'Hemoteràpia de l'Hospital.¹

El diumenge 8 de febrer de 1998 el Professor Castillo va llegir el discurs d'ingrés como a acadèmic numerari de la Reial Acadèmia de Medicina, titulat "Hemorràgia i trombosi, dos desequilibris oposats d'una mateixa fisiologia".² Aquell discurs va ser contestat pel Doctor Ciril Rozman i Borstnar. En aquell discurs de benvinguda, el Professor Rozman va escriure "Com a metge intern encarregat de suport hemotèric, moltes vegades d'urgències, Castillo va adquirir una gran fama entre tots els equips d'urgències particularment de cirurgia, perquè la seva disponibilitat continuada -atès que pràcticament vivia a l'hospital, el va convertir en una figura insubstituïble al Clínic dels anys 50"³.

Posteriorment se'n va anar a França per ampliar els seus coneixements amb els professors Pierre Cazal i Jean Pierre Soulier, consolidant-se definitivament el seu interès professional per l'Hemoteràpia i l'Hemostàsia.

El 1965 va ser nomenat Cap de Servei d'Hemoteràpia i Hemostàsia de l'Hospital Clínic. El 1970 va ser nomenat professor agregat d'Hemoteràpia i al 1980 va accedir a la Càtedra d'Hemoteràpia de la Facultat de Medicina de la Universitat de Barcelona, sent el primer i per ara únic Catedràtic d'Hemoteràpia nomenat a la Universitat Catalana i Espanyola.

El Professor Castillo va ser un capdavanter de l'Hemoteràpia en el nostre país. Sempre amb un pragmatisme basat en un profund coneixement de l'especialitat i una activitat regida per un judici ètic fora de lo comú. En el Servei que va crear es varen anar incorporant els successius avenços que van anar apareixent en el camp i abandonant aquelles pràctiques que les evidències científiques van acabar demostrant que eren una amenaça per la seguretat dels receptors. Com per exemple la donació de sang remunerada.

Una indicació del nivell assolit pel servei d'Hemoteràpia de l'Hospital Clínic va ser el fet que quan l'Associació Espanyola d'Hematologia i Hemoteràpia va crear el Programa d'Accreditació de Bancs de Sang el 1972, amb la finalitat d'estimular la introducció dels controls de qualitat als Bancs de Sang del país, el primer que es va acreditar a Espanya, va ser el Banc de Sang de l'Hospital Clínic de Barcelona el 1974.⁴

El Servei del Professor Castillo també ha destacat per un altre raó: en el seu servei es varen formar o han realitzat estada més o menys llarga molts dels professionals que ens hem dedicat a l'Hemoteràpia a Catalunya i a Espanya en els últims anys

A la Universitat, la seva sensibilitat per la docència, el van portar a assumir càrrecs de responsabilitat, entre d'altres, el de cap d'estudis entre els anys 1973 i 1974 o el de vicedegà des del 1979 al 1982. Igualment, va formar part de la comissió encarregada de posar en marxa el nou pla dels Estudis de Medicina.

Durant la seva llarga trajectòria professional el Professor Castillo va participar en nombroses activitats associatives. Entre altres va ser president de l'Associació Espanyola d'Hematologia i Hemoteràpia entre 1981 i 1983 i el 1991 organitzà la reunió dels Subcomitès de la Societat Internacional de Trombosi i Hemostàsia a Barcelona.

En reconeixement al mèrit científic i tecnològic, la Generalitat de Catalunya li van concedir la medalla Narcís Monturiol el 1991. Dos anys després, el 1993, el tornà a guardonar amb la Medalla Josep Trueta i el 2001 va rebre el premi Jordi Gol i Gorina a la trajectòria professional i humana, de l'Acadèmia de Ciències Mèdiques de Catalunya i Balears.

En memòria seva, la Societat Catalano-Balear de Transfusió Sanguínia va crear el premi Ricardo Castillo a la millor publicació en Hemoteràpia realitzada a Catalunya, que vaig tenir l'honor de rebre al 2012. A més la Sociedad Española de Transfusión Sanguínea y Terapia Celular va crear al 2002 la Lección Commemorativa Ricardo Castillo en el seu congrés anual per homenatjar professionals amb una destacada trajectòria en l'Hemoteràpia. La Societat Española de Trombosis y Hemostasia també va crear una lliçó commemorativa en el seu congrés anual conjunt amb l'Associació Espanyola d'Hematologia i Hemoteràpia. El primer en dictar l'esmentada lliçó va ser el Dr. James G. White de Minnesota, EEUU, al 2002 a Tarragona. Aquest fet reflexa perfectament les dues vessants professionals que el Dr. Castillo va desenvolupar de forma reeixida i àmpliament reconeguda pels seus col·legues al llarg de la seva vida, l'Hemoteràpia i l'Hemostàsia.

El professor Castillo ens va deixar el mes de novembre de 2001, als 75 anys de edat. Una neoplàsia de pàncrees contra la que portava temps lluitant, va acabar amb la seva vida, model d'honestedat i dedicació a la Medicina.⁵

Hem parlat del que va passar a l'Hospital Clínic, però com va evolucionar l'hemoteràpia a la resta d'hospitals? Amb la fi de la Guerra Civil, el Servei de Transfusió de Sang de Barcelona creat pel Dr. Frederic Duran i Jor-

dà⁶ es va dissoldre i cada hospital o clínica van haver de crear els seus propis serveis.

Durant la postguerra, la sang es va tornar en una substància molt valuosa que es va convertir en el principal recurs econòmic per a molta gent que es venien la sang per poder sobreviure.

Hi havia fins i tot intermediaris que reclutaven gent pel carrer i a canvi d'una comissió els acompanyaven als laboratoris. Entre aquests hi havia el centre de tuberculosos del carrer Torres Amat, els Laboratoris Grífols al carrer Jesús i Maria, o la Clínica Plató al front de la qual estava el Dr. Jordi Guasch i a on es feien transfusions sanguínies de forma regular.

El gener del 1951 es va provar de regular la venda de sang però sense èxit. A l'any 1956 van ser creats els Serveis Regionals d'Hemoteràpia a les Residències del Seguro Obligatorio de Enfermedad que es van construir a Madrid, Barcelona, Sevilla i Saragossa. Posteriorment a l'any 1963 es van crear les primeres Germanats de Donants Voluntaris que hi va haver després de la guerra.⁷

El 1968 l'extracció es pagava a 400 pessetes i se'n podien fer dues al mes (tot i que hi havia gent que hi anava cada setmana i posava en perill la seva salut). Aquest tema no va ser motiu de debat polític fins anys després, quan la societat va considerar impròpies les cues esperant per vendre's la sang.

Al 1974, Josep Maria Carandell i Robusté explicava al seu llibre *Guía secreta de Barcelona* que a la ciutat hi havia diversos bancs de sang. A part dels Grífols, hi havia la Creu Roja (que no pagava res), l'Hospital Clínic (que pagava poc) i la Seguretat Social, que podia pagar fins a 750 pessetes per extracció.⁸

Finalment, a l'octubre del 1985 amb la publicació del Reial Decret que va crear el Pla Nacional d'Hemoteràpia es va prohibir la donació remunerada i s'inicià la creació dels primers centres de transfusions.

Aquest fet va provocar un canvi radical en l'organització hemoteràpica de l'Estat. Seguint una tendència nascuda a centre-Europa, i recollida fins i tot en una Directiva Europea, es van començar a crear organitzacions centralitzades encarregades de la promoció, recollició de les donacions, comprovacions analítiques i la preparació dels components sanguinis. Sempre seguint els principis de la donació voluntària, altruista i no remunerada. El que serien els centres de transfusions.

Aquestes organitzacions seran les encarregades de subministrar als hospitals els components sanguinis per a transfusió. Als serveis de transfusions hospitalaris continuaran realitzant les proves de compatibilitat necessàries abans de transfondre.

També a Catalunya es va crear un centre de transfusió centralitzat i els hospitals van deixar progressivament d'actuar com a centres de recol·lecció i preparació de components sanguinis.

El 20 de gener de 2006, el servei d'Hemoteràpia de l'Hospital Clínic de Barcelona va ser l'últim dels Bancs de Sang hospitalaris que va deixar de funcionar a Catalunya, tancant així una història de quasi 70 anys de funcionament i d'excel·lència.

Agraïment

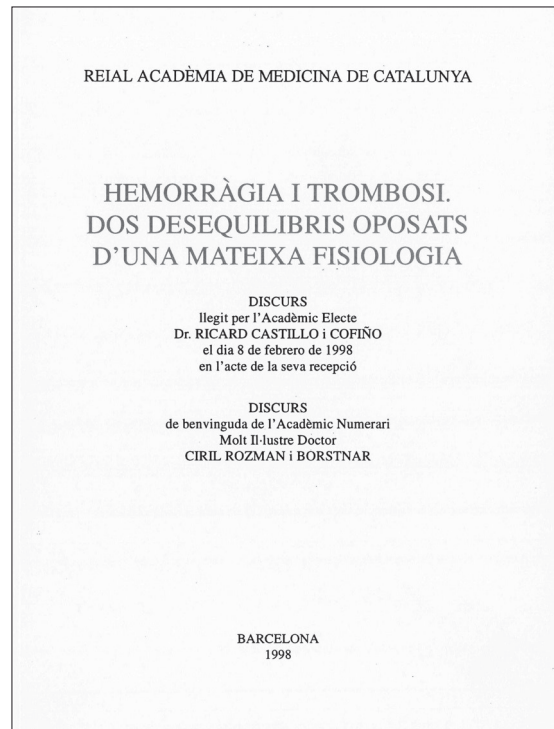
Voldria agrair sincerament a les persones que amb el seu testimoni m'han ajudat a completar aquesta conferència, especialment al Professor Ciril Rozman i a la Sra. Mercè Jané i Vidal



Professor Ricardo Castillo Cofiño (ca. 1996)

REFERÈNCIES

1. Rozman C. Antecedents, creació i consolidació de l'Escola d'Hematologia. A: Corbella J, Rozman C, eds. Record i homenatge a Pere Farreras Valentí, metge català (1916-1968). Barcelona: Fundació de l'Escola d'Hematologia "Farreras Valentí", 2007:145-60.
2. Castillo R. Hemorràgia i trombosis dos desequilibris oposats d'una mateixa fisiologia. Discurs llegit per l'Acadèmic Electe, Dr. Ricardo Castillo i Cofiño el dia 8 de febrero de 1998 en l'acte de la seva recepció. Barcelona: Reial Acadèmia de Medicina de Barcelona.
3. Rozman C. Discurs de benvinguda de l'Acadèmic Numerari Molt Il·lustre Doctor Ciril Rozman i Borstnar. Barcelona: Reial Acadèmia de Medicina de Barcelona, 1998.
4. Martín-Vega C. 1936-2006: setenta años de Transfusión en España. Boletín de la SETS 2006;18: 3-11.
5. Lozano M. Nota necrológica. Profesor Ricardo Castillo Cofiño. 1926-2001. Boletín de la SETS 2001.
6. Lozano M, Cid J. Frederic Duran-Jorda: a transfusion medicine pioneer. Transfus. Med Rev 2007;21: 75-81.
7. Theros X. *Sang amb història*. http://www.ara.cat/premium/suplements/ara_tu/Sang-historia_0_1064893507.html; 2014. Últim accés 19 de maig de 2017
8. Carandell JM. Guía Secreta de Barcelona. Madrid: Al-Borax, 1974.



Portada del discurs d'ingrés a la RAMC